

УДК 316.64

Васютинський В. О.,

доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник,
Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України
E-mail: vadymvas55@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПОКЛАДАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОВИН У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Покладання політичних провин розглянуто як засіб активного громадсько-політичного самовизначення особи або групи і як засіб психологічного захисту від переживання ними власного почуття провини.

За результатами опитування 120 мешканців Києва виявлено високий рівень незадоволення респондентів із напрямку та результатів розвитку українського суспільства і підвищену готовність давати негативну оцінку представникам влади і політичним інституціям.

Факторна структура відповідних ставлень містить «тотальне звинувачення можновладців» (попередня і теперішня українська влада), «оцінку провин російських і проросійських суб'єктів» (Росія, Путін, агенти російського впливу в Україні), «оцінку провин міжнародних суб'єктів» (США, Європа, НАТО), «оцінку радикальних політичних настроїв» (у середовищах російськомовних жителів України і жителів Західної України).

Уточнення конкретного змісту політичних звинувачень показало домінування кількох стереотипних характеристик: корупції, антиукраїнської діяльності, безпорадності або бездіяльності, брехливості.

Респонденти, які більш оптимістично оцінюють напрям розвитку суспільства, сильніше звинувачують комуністів та проросійські сили, натомість песимісти – попередню і теперішню українську владу.

Статеві-вікові відмінності проявилися в тому, що старше покоління звинувачує активніше та з більш етноцентричних позицій, а жінкам притаманна вища схильність звинувачувати порівняно з чоловіками.

Підвищена готовність до політичних звинувачень відображає стан напруженого незадоволення громадян результатами суспільного розвитку, відповідальність за які вони покладають насамперед на владу та російських агресорів. Менш виразним є пошук підстав для звинувачень у діяльності самих громадян, впливі міжнародних суб'єктів,

об'єктивних обставинах розвитку суспільства. Зовнішня атрибуція провин значуще переважає над самозвинуваченнями і спонукає радше до пошуку винуватців, ніж до перебудови власних постав і змісту політичної активності.

Ключові слова: почуття провини, політичні провини, покладання провини, оцінка провин, схильність звинувачувати.

Постановка проблеми. Дослідження громадсько-політичних процесів у сучасній Україні вимагають належної уваги до їхнього психологічного підґрунтя, що звичайно поєднує індивідуально-особистісні і комунікативно-міжособові чинники громадянського самовизначення членів суспільства. Одними з найвагоміших серед них є переживання почуття власної провини і водночас приписування її іншим суб'єктам політичної взаємодії. Попри очевидну значущість відповідної сфери індивідуального і колективного життя вивчення її політико-психологічних аспектів не набуло достатнього поширення у вітчизняній науці й практиці.

Теоретичні засади. У психології почуття провини або близького до неї сорому (різниця між змістом цих понять тут не є об'єктом уваги) віддавна визнано за істотні мотиви людської активності в різних її вимірах – зовнішньому або внутрішньому. Від З. Фрейда йде традиція розглядати почуття провини як трансформоване витіснене бажання, в основі якого лежить страх [4, с. 262, 279]. Як приклад сучасного трактування наведемо положення С. Кравчук про обернену кореляцію між проявлянням особою агресії і переживанням нею почуття провини: агресія «назовні» є протилежною таким особистісним станам і рисам, як залежність, сором'язливість, альтруїзм [3].

М. Воткінс зазначає, що протиставляння почуттю сорому є неомінним у роботі й житті з унормованими соціальними, економічними та расовими межами. Психоаналітичний вплив на опрацювання сорому виявляється потрібним на соціальному, політичному та психологічному рівнях організації. Практичні психологи повинні розвивати готовність людей працювати зі своїм соромом у межах психосоціального супроводу [7]. Такий професійний заклик породжує принаймні два питання. По-перше, ефективний психосоціальний (психологічний) супровід навряд чи є можливим у масштабах цілого кризового суспільства, може йтися радше про надання допомоги окремим особам або невеликим групам у відповідь на їхнє звернення. По-друге, для вироблення методів такої роботи потрібно спершу з'ясувати причини психологічної принадливості переживання провини й сорому для їхніх суб'єктів.

У громадсько-політичному контексті набагато виразнішими є тенденції до покладання провини на когось або щось, ніж до самозвинувачення. Ба більше, власне широка соціальна сфера часто-густо стає простором для емоційної розрядки та самоствердження як реалізації психологічних комплексів [1]. Люди частіше вважають за доцільне змінити постави та поведінку інших осіб, ніж свої власні, а задля цього вдаються до звинувачень – прямих або опосередкованих.

В основі звинувачення лежить очікування на те, що переживання суб'єктом сорому чи ганьби спонукатиме його до зміни поведінки. На думку Л. Бектел, як санкція поведінки сором функціонує: як засіб соціального контролю, що придушує агресивну або небажану поведінку; як тиск, який зберігає соціальну згуртованість громади шляхом створення соціальної дистанції між групою і девіантними членами; як засіб домінування над іншими та маніпулювання соціальним статусом [5]. Відповідно до перелічених функцій звинувачення пересічними громадянами сучасної України офіційної влади та інших соціальних структур має містити в собі, по-перше, не дуже впевнені очікування на позитивну зміну поведінки винуватців, по-друге, істотні намагання психологічно протиставитися їм, по-третє, прагнення домогтися переваги своїх цінностей або цінностей своєї групи над іншими, що є не такими бажаними або й шкідливими.

Як зазначає Е. Данбар, політичні звинувачення є найбільш імовірними в політичному контексті, коли носій певних поглядів мешкає в середовищі, де домінують інші погляди. У такому разі він обирає тактику уникання звинувачень заради доброзичливого спілкування. У близьких стосунках політичні звинувачення посилюють негативні постави щодо домінування протилежної за змістом політичної ідеології. Багато хто волів би докласти зусиль, аби уникнути ситуації, у якій звинувачення веде до посилення відчуження. Політичні звинувачення можуть також проявитися в умовах трудової дискримінації або соціальної ізоляції: люди можуть не хотіти працювати разом з особою, яка має екстремістські погляди [6, с. 167]. Такі спостереження є актуальними для сучасного українського суспільства, де багато хто, особливо в останні кільканадцять років, наразився на проблему непорозуміння з близькими особами через політико-ідеологічні розбіжності.

Предметом окремої уваги мають бути настрої в різних вікових групах. Основними причинами історичного сум'яття та амбівалентності історичних уявлень молоді в нестабільному українському суспільстві А. Землянський називає її недосвідченість та покладання провини за суспільну кризу на представників старшого покоління, за їхні помилки й злочини. У такій історичній свідомості переважають

критичні елементи, ригоризм і популізм, домінують пристрасті й афекти. Автор пропонує завдання – перетворювати історичну свідомість молоді на інструмент гармонізації її розвитку [2]. Така гармонізація вочевидь має передбачати ціннісне порозуміння між представниками різних поколінь, а водночас молодь повинна мати свій «незаперечний» привілей – долати норми і стереотипи минулого та оновлювати простір суспільного життя «під себе» на основі переосмислення досвіду попередників і творення власних цінностей.

Мета статті полягає у визначенні психологічного змісту покладання провини і пошуку винуватців суспільних невдач у контексті актуальних громадсько-політичних процесів.

Методи дослідження. У жовтні-листопаді 2018 р. було опитано 120 респондентів у м. Києві. Вибірку складено за ознаками віку і статі – відповідно до загальної статево-вікової структури дорослого міського населення України: жінки становили 53,3 %; осіб віком від 18 до 29 років було 21,7 %, від 30 до 44 – 25, від 45 до 59 – 27,5, від 60 років і старших – 25,8 %. За рештою параметрів вибірка мала випадковий характер. Інтерв'юерами були студенти-психологи Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Застосована в опитуванні анкета складалася з трьох частин. Перша містила одне запитання «За даними соціологічних опитувань, понад 70 % українців вважає, що наше суспільство рухається в неправильному напрямі. Чи згодні Ви з такою оцінкою?», відповідати на яке слід було за 6-бальною шкалою: від 1 – «ні, не згоден» до 6 – «так, згоден». (Тут і далі 6-бальну шкалу без «середньої» оцінки було застосовано з метою спонукати респондентів до якомога чіткішого самовизначення).

У другій частині респонденти оцінювали ступінь провини в проблемах на шляху розвитку нашого суспільства тих 38 осіб/структур, звинувачення на адресу яких найчастіше лунають в українському інформаційному або міжособовому просторі. Оцінку здійснено за 6-бальною шкалою: від 1 – «зовсім не винен» до 6 – «максимально винен»

У третій частині респондентам пропоновано вибрати з цього самого переліку від трьох до п'яти суб'єктів, провину яких вони оцінили найвище, та пояснити, у чому ця провина полягає.

Опис результатів та їхнє обговорення. Одномірний розподіл відповідей на перше запитання показав високий рівень незадоволеної оцінки респондентами напрямку руху суспільства. Частка оцінок від 1 до 6 балів (де 6 – максимальне незадоволення) набула такого вигляду: 5,8 %, 6,7, 15, 19,2, 25 та 20 % (ще 8,3 % не дали відповіді); середній бал склав 4,21.

Провину окремих суб'єктів оцінено таким чином (у дужках наведено середній бал, перелік подано в порядку його зниження): колишній

президент В. Янукович (4,73); російська влада на чолі з В. Путіним (4,69); Верховна Рада (4,52); російські олігархи, мафія (4,33); колишній прем'єр-міністр Ю. Тимошенко (4,25); депутати Верховної Ради попередніх скликань (4,2); українські олігархи, мафія (4,19); «Опозиційний блок», колишні регіонали (4,14); прокуратура, суди, поліція, СБУ та інші правоохоронні органи (4,05); проросійські сили (4,01); політичні демагоги й популісти (3,92); уся українська влада періоду незалежності (3,9); колишній прем'єр-міністр А. Яценюк (3,87); Президент П. Порошенко (3,85); Кабінет міністрів на чолі з В. Гройсманом (3,77); комуністи (3,71); колишній президент В. Ющенко (3,65); усі ми, громадяни України (3,45); Українська церква Московського патріархату (3,45); націоналісти і праворадикали (3,42); Російська церква на чолі з Кіріллом (3,4); київська міська влада на чолі з В. Кличком (3,35); київська обласна влада (3,27); колишній президент Л. Кучма (3,22); Росія, росіяни (3,14); колишня радянська влада (3,08); колишній президент Л. Кравчук (3,06); українська еліта минулих історичних епох (2,66); таємні міжнародні структури (2,58); Українська церква на чолі з Філаретом (2,45); жителі Криму і Донбасу (2,39); Західна Європа, Європейський Союз, США, НАТО (2,2); американські імперіалісти (2,17); ісламські терористи (2,08); євреї, сіоністи (1,92); російськомовні жителі України (1,89); жителі Західної України (1,87); поляки, румуни, угорці та інші сусіди (1,83).

У просторі перелічених оцінок було проведено факторний аналіз, за результатами якого виділилися чотири фактори із сумарною дисперсією 55 %.

До найвагомішого першого фактору (вклад у дисперсію 29 %) увійшли 14 ознак. У ньому домінує таке собі «тотальне звинувачення можновладців». Найбільш навантаженими виявилися звинувачення на адресу Юценка (.85), Порошенка (.8), Кучми (.78), Кабінету міністрів і Гройсмана (.76), Яценюка (.76), Верховної Ради (.75), Кравчука (.75). Високим звинувачувальним оцінкам Тимошенко, Януковича та колишніх регіоналів відповідає дещо нижче навантаження в межах першого фактору (.61, .5 та .44, відповідно), зате всі вони ввійшли також до другого фактору.

Перший фактор є однополюсним, його зміст відображає наявну в українському суспільстві сферу напружено-негативного ставлення громадян до влади, що часто-густо спричиняє малоадекватну, радше афективну, ніж розважливу оцінку її дій. При цьому власне політичні позиції можновладців мають невелике значення: лівих і правих, теперішніх і колишніх оцінюють приблизно однаково негативно.

У другому, теж однополюсному, факторі (12,7 %) поєдналися «оцінки провин російських і проросійських суб'єктів». Найпоказовішими стали звинувачення на адресу проросійських сил в Україні (.77), Російської церкви (.76), російської влади і Путіна (.76), Української церкви Московського патріархату (.76), російських олігархів (.73), комуністів (.71). Поряд із низкою інших осіб та інстанцій тут опинилися колишні регіонали (.64), Янукович (.54) і Тимошенко (.41).

Наповнення першого і другого факторів до певної міри віддзеркалює поширені в масовій свідомості українців співвідношення звинувачень української влади і суб'єктів «руського мира». На рівні раціональних оцінок більший осуд викликають носії російських впливів, але сильніші емоційні реакції, які відчутніше диференціюють суспільство, виникають щодо представників влади. Як бачимо, в очах киян Тимошенко, Янукович та інші регіонали заслуговують на звинувачення з обох таких причин.

Третій однополюсний фактор (9 %) охопив «оцінки провин міжнародних суб'єктів» (точніше тих, що перебувають поза українським і російським простором): американських імперіалістів (.77), Європи, США і НАТО (.76), євреїв і сіоністів (.7), таємних міжнародних структур (.66), поляків та інших сусідів (.64), ісламських терористів (.63).

Відносно невисокий рівень прямого звинувачення перелічених суб'єктів не завадив, проте, на основі даних їм оцінок виділитися окремому факторові, що має бути свідченням досить істотного протистояння думок респондентів за відповідними параметрами.

Четвертий фактор (4,2 %) виявився доволі слабким, але ми звернули на нього увагу через таку особливість: його склали однополюсні звинувачення на адресу російськомовних жителів України (.56) та жителів Західної України (.53).

У більшості сучасних політичних контекстів громадяни підкреслюють відмінність і навіть опозиційність поглядів цих двох груп населення. Проте в цьому випадку маємо цікаву подібність: оцінки їхніх провин увійшли до фактору з однаковим знаком. Вище було показано, що одні і другі отримали низькі бали за шкалою винуватості. Можна гадати, що тут ідеться не про політичний зміст оцінок, а радше про сам факт діяльності, яка може породжувати суспільні проблеми. Отже, по-перше, респонденти-кияни не вельми схильні звинувачувати своїх співвітчизників за їхні політичні переконання, а по-друге, до певної міри вбачають ознаки вартої осуду активності в опонентів і з одного, і з другого боку. Така асертивна «оцінка радикальних політичних настроїв» заслуговує на окрему увагу з погляду пошуку можливостей майбутнього ціннісного порозуміння в нашому суспільстві.

У результаті контент-аналізу даних респондентами описів звинувачень на адресу 38 суб'єктів виділено 35 семантичних одиниць, які відображають бачення змісту провин тих чи тих осіб або структур. За частотою згадування утворився такий ряд (наведено одиниці, що мали місце в оцінках понад 10 % опитаних): Янукович і попередня влада – винні в тому, що обкрадали країну, довели її до кризи та війни (40,8 %); українська влада – у безпорадності та бездіяльності (38,3); українська влада – у корупції (37,5); Росія, Путін – в агресії проти України (37,5); Порошенко – у невиконанні обіцянок, сприянні корупції (33,3); усі ми або більшість нас, громадян України, – у пасивності, байдужості, безпорадності (26,7); внутрішні проросійські сили – в антиукраїнських настроях і діяльності (22,5); українські олігархи – в обкраданні України (19,2); українська влада – у брехливості (12,8); усі ми або більшість нас, громадян України, – у радянському менталітеті (10,8 %). Такий розподіл оцінок відображає почасти загальноукраїнські тенденції (ставлення до корупції), а почасти – політичні орієнтації «помаранчевої» частини суспільства.

Наступна обчислювальна процедура полягала в порівнянні відповідей, що їх дали респонденти, які відрізняються за згодою з тим, що наше суспільство рухається в неправильному напрямі. Більш чи менш незгодних із такою оцінкою (ми їх назвали «оптимістами») виявилось 33 (27,5 %), а різною мірою згодних («песимістів») – 77 (64,2 %).

У результаті порівняння середніх оцінок оптимістами і песимістами ступеня винуватості кожного з 38 суб'єктів виявлено вісім ознак, де відмінності між цими двома групами досягли достатнього рівня значущості: президент П. Порошенко – 3,2 і 4,1, відповідно; колишній президент Л. Кравчук – 2,4 і 3,3; колишній президент Л. Кучма – 2,7 і 3,4; колишній прем'єр-міністр А. Яценюк – 3,2 і 4,2; київська міська влада на чолі з В. Кличком – 2,6 і 3,7; київська обласна влада – 2,8 і 3,5; Українська церква на чолі з Філаретом – 1,9 і 2,7; комуністи – 4,2 і 3,4 (в усіх цих випадках $p \leq 0,01$). Як бачимо, песимістам властиво критичніше оцінювати наведених тут суб'єктів – за винятком комуністів, що вочевидь є свідченням відповідних політичних симпатій.

Для з'ясування чіткішої психологічної структури наведених ознак ми провели на їхній основі факторний аналіз, за результатами якого виділилися три фактори із загальною дисперсією 77,3 %. Найбільше навантаження в межах першого фактору (вклад у дисперсію 50,3 %) випало на оцінку колишніх президентів Кравчука (.92) і Кучми (.9). можна припустити. Що цей дещо екзотичний на сьогодні результат зумовлено тим, що він виник через порівняння даних оптимістів і песимістів – груп, різниця поглядів яких віддзеркалює часову перспективу розвитку.

У другому факторі (14,3 %) доволі строкато поєдналися оцінки київської міської влади на чолі з Кличком (.79), колишнього прем'єр-міністра Яценюка (.74), Української церкви на чолі з Філаретом (.72), київської обласної влади (.7) та президента Порошенка (.67). Тут переважно йдеться про діяльність чинних владних осіб або структур.

Основу третього фактору (12,7 %) склала оцінка комуністів (.97) – майже всемогутніх колись і майже маргінальних тепер.

Описане співвідношення ознак у факторах дає підстави стверджувати, що відмінності між оптимістами і песимістами в приписуванні провин за невдачі суспільного розвитку набули часового виміру: оптимісти активніше звинувачують комуністів, а песимісти – попередніх президентів і представників теперішньої влади.

Різниця між оптимістами і песимістами в змісті довільного оцінювання ними провини різних суб'єктів зосередилася навколо впливу проросійських сил в Україні: про це говорили, відповідно, відповідно 36,4 і 16,9 % ($p \leq 0,05$ за критерієм Фішера). Песимісти, отже, і за цим показником проявили позицію, що є проблемною з погляду сучасних патріотично-європейських тенденцій розвитку.

Вікові відмінності ми виявляли шляхом порівняння всіх чотирьох вікових груп за критерієм Крускала–Воллеса для кількох незалежних вибірок та двох контрастних груп – наймолодших і найстарших – за критерієм Мана–Вітні для двох незалежних вибірок.

За результатами порівняння чотирьох груп виявлено лише одну ознаку, де відмінності досягли статистичної значущості, – це оцінка винуватості колишньої радянської влади. Середні бали, отримані в групах від наймолодшої до найстаршої, мали такий вигляд: 2,8, 3,8, 2,6, 3,1 ($p \leq 0,05$). Ця різниця постала як ефект особливо критичного ставлення до радянської влади в групі віком 30–44 роки.

Ще одна ознака – оцінка Української церкви на чолі з Філаретом – показала відмінності на рівні тенденції: 2,5, 2,9, 2,5, 2 ($p \leq 0,1$). Тут різниця утворилася через найнижчий рівень звинувачення церкви респондентами віком понад 60 років.

У порівнянні наймолодших і найстарших респондентів жодна з відмінностей не досягла достатнього рівня значущості, але аж за шістьма пунктами різниця проявилася як тенденція: по-різному звинувачувано Українську церкву на чолі з Філаретом (2,5 і 2, відповідно), російськомовних жителів України (1,3 і 2,2), російську владу на чолі з Путіним (4,4 і 5), Росію та росіян (2,8 і 3,7), євреїв і сіоністів (1,6 і 2,5), а також із різною частотою респонденти звинувачували українську владу в корупції (19,2 і 41,9 %; в усіх перелічених випадках $p \leq 0,1$). Можна

виснувати, що в старшій віковій групі звинувачувальні тенденції назагал є сильнішими та більш патріотично (етноцентрично) зорієнтованими.

Відмінності між статтями оцінено на підставі критерію Мана–Вітні. Виявлено чотири значущі різниці та дві – на рівні тенденції. В усіх випадках жінки активніше за чоловіків звинувачували наведених в анкеті суб'єктів – жителів Криму і Донбасу (2,7 і 2,1, відповідно), російську владу на чолі з Путіним (5 і 4,3), Росію та росіян (3,5 і 2,7), російську церкву на чолі з Кіріллом (3,8 і 3; у цих випадках $p \leq 0,05$), а також колишнього президента Януковича (5 і 4,4) та всю українську владу періоду незалежності (4,1 і 3,6; у двох останніх випадках $p \leq 0,1$). Логічнішою видавалася б більша схильність звинувачувати в чоловіків як назагал агресивніших порівняно з жінками. Натомість факт, що жінки звинувачують можновладців активніше, може бути проявом особливого емоційного напруження в громадсько-політичній сфері сучасної України, якому жінки піддаються сильніше за чоловіків.

Висновки. Підвищена готовність до політичних звинувачень відображає стан напруженого незадоволення громадян результатами суспільного розвитку, відповідальність за які вони покладають насамперед на владу та російських агресорів. Менш виразним є пошук підстав для звинувачень у діяльності самих громадян, впливі міжнародних суб'єктів, об'єктивних обставинах розвитку суспільства. Зовнішня атрибуція провин значуще переважає над самозвинуваченнями і спонукає радше до пошуку винуватців, ніж до перебудови власних постав і змісту політичної активності.

Перспективи подальших досліджень має бути спрямовано на шляхи рефлексування масовою свідомістю психологічних підстав покладання політичних провин та засоби формування колективної асертивної позиції у сфері громадсько-політичних звинувачень.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Спасение человечества с помощью психологии / А. Адлер // Понять природу человека. – СПб.: Академич. проект, 1997. – С. 196–203.
2. Землянський А. Історична свідомість як детермінанта гармонізації розвитку студентської молоді в полікультурному суспільстві / А. Землянський // Versus. – 2014. – № 2 (4). – С. 39–44.
3. Кравчук С. Л. Особливості психологічних детермінант агресивних проявів особистості: автореф. ... канд. психол. наук / С. Л. Кравчук. – К., 2002. – 21 с.
4. Фрейд З. Тотем и табу / З. Фрейд // Фрейд З. «Я» и «Оно»: Труды разных лет. – Тбилиси: Мерани, 1991. – Кн. 1. – С. 193–350.
5. Bechtel L. M. Shame as a Sanction of Social Control in Biblical Israel: Judicial, Political, and Social Shaming / L. M. Bechtel // Journal of the Study of the Old Testament. – 1991. – Vol. 16. – Issue 49. – pp. 47–76.

6. Dunbar E. Hate unleashed: America's cataclysmic change / E. Dunbar. – Santa Barbara: Praeger, 2018. – 210 p.

7. Watkins M. The Social and Political Life of Shame: The U. S. 2016 Presidential Election / M. Watkins // *Psychoanalytic Perspectives*. – 2018. – Vol. 15. – Issue 1. – pp. 25–37.

References transliterated

1. Adler A. Spasenie chelovechestva s pomoshh'ju psihologii / A. Adler // Ponjat' prirodu cheloveka. – SPb.: Akademich. proekt, 1997. – S. 196–203.

2. Zemljans'kyj A. Istorychna svidomist' jak determinanta garmonizacii' rozvytku students'koi' molodi v polikul'turnomu suspil'stvi / A. Zemljans'kyj // *Versus*. – 2014. – № 2 (4). – S. 39–44.

3. Kravchuk S. L. Osoblyvosti psihologichnyh determinant agresyvnnyh projaviv osobystosti: avtoref. ... kand. psyhol. nauk / S. L. Kravchuk. – K., 2002. – 21 s.

4. Frejd Z. Totem i tabu / Z. Frejd // Frejd Z. «Ja» i «Ono»: Trudy raznyh let. – Tbilisi: Merani, 1991. – Kn. 1. – S. 193–350.

5. Bechtel L. M. Shame as a Sanction of Social Control in Biblical Israel: Judicial, Political, and Social Shaming / L. M. Bechtel // *Journal of the Study of the Old Testament*. – 1991. – Vol. 16. – Issue 49. – pp. 47–76.

6. Dunbar E. Hate unleashed: America's cataclysmic change / E. Dunbar. – Santa Barbara: Praeger, 2018. – 210 p.

7. Watkins M. The Social and Political Life of Shame: The U. S. 2016 Presidential Election / M. Watkins // *Psychoanalytic Perspectives*. – 2018. – Vol. 15. – Issue 1. – pp. 25–37.

A b s t r a c t

Vasiutynskiy V. O.,

Doctor of Psychological Science, Professor,
Chief Researcher,

Institute for Social and Political Psychology
of NAES of Ukraine

E-mail: vadmvas55@gmail.com

PSYCHOLOGICAL CONTENT OF POLITICAL BLAME ATTRIBUTION IN THE MODERN UKRAINIAN CONTEXT

Political blaming is considered as a means of active public-political self-determination of a person or a group and as a means of psychological protection from experiencing of own feeling of guilt.

According to the survey of 120 Kyiv residents, there is the high level of respondents' dissatisfaction concerning the direction and results of

Ukrainian society development and the high readiness to assess negatively authorities and political institutions.

The factor structure of corresponding attitudes includes «total accusation of the powers» (previous and current Ukrainian authorities), «blaming of Russian and pro-Russian actors (Russia, Putin, agents of Russian influence in Ukraine)», «blaming of international actors (the USA, Europe, NATO)», «assessment of radical political sentiments» (Russian-speaking citizens of Ukraine and residents of the Western Ukraine).

Clarification of the specific content of a political blame has shown the dominance of several stereotypical characteristics: corruption, anti-Ukrainian activity, helplessness or inaction, and deceit.

Respondents who are more optimistic about the direction of society development are accuse more often the Communists and pro-Russian forces, while pessimists do the previous and present Ukrainian authorities.

Gender-age differences have been manifested in the fact that the older generation blames more actively and show more ethnocentric attitudes, and women show a higher inclination to blame in comparison with men.

Increased readiness for political blaming reflects the state of intense dissatisfaction of citizens with the results of social development, the responsibility for which they place primarily on the Ukrainian authorities and Russian aggressors. Searches for grounds for accusations in citizens' own activities, in the influence of international actors, or in the objective circumstances of the society development are less clear. The external attribution of blame significantly prevails over self-blaming and the respondents are willing rather to find guilty people than to rearrange own position and or the content of own political activity.

Key words: *feeling of guilt, political blaming, attribution of blame, lying of blame, tendency to blame.*

Отримано – 18 січня 2019

Рецензовано – 24 січня 2019

Прийнято – 3 лютого 2019

Received – January 18, 2019

Revision – January 24, 2019

Accepted – February 3, 2019